

آثار بزرگ برای
تفکر انتقادی

مکت

کتابخانه

تحلیلی بر ژنِ خودخواه ریچارد داوکینز

درباره کتاب

تحلیلی بر کتاب ژن خودخواه ریچارد داوکینز نگاهی دقیق و انتقادی به یکی از تأثیرگذارترین آثار در حوزه زیست‌شناسی فرگشتی دارد. کتاب ژن خودخواه که نخستین بار در سال ۱۹۷۶ منتشر شد، این ایده را مطرح می‌کند که ژن‌ها واحدهای اصلی انتخاب طبیعی هستند و رفتار موجودات را به‌گونه‌ای شکل می‌دهند که بقای خود و تکثیرشان را تضمین کنند. این تحلیل به بررسی استدلال‌های اصلی داوکینز، از جمله مفهوم ژن خودخواه و نقش نوع‌دوستی در فرایند فرگشت می‌پردازد و همچنین پیامدهای علمی و فلسفی آن را مورد توجه قرار می‌دهد. با ساده‌سازی مفاهیم پیچیده، این تحلیل به خوانندگان کمک می‌کند درک عمیق‌تری از چگونگی دگرگون‌سازی نگاه ما به فرگشت و جایگاهمان در جهان طبیعی به دست آورند.

درباره نویسنده

دکتر نیکولا دیویس در رشته زیست‌شناسی سلولی در دانشگاه دورهام تحصیل کرده و دکترای خود را از دپارتمان تحقیقاتی زیست‌شناسی سلولی و مولکولی تکوینی در دانشگاه کالج لندن (UCL) دریافت کرده است.

درباره مترجم

سارا سلیمانی، متولد ۱۳۷۰، فارغ‌التحصیل مقطع کارشناسی ارشد رشته ژنتیک از دانشگاه آزاد اسلامی است. او از سال ۱۳۹۷ فعالیت حرفه‌ای خود را با ترجمه مقالات تخصصی آغاز نموده است. علاقه‌مندی عمیق او به ژنتیک و روان‌شناسی، مسیر کاری‌اش را نیز تحت تأثیر قرار داده و سبب شده تا بیشتر در زمینه‌های زیست‌شناسی، ژنتیک، روان‌شناسی و فلسفه به ترجمه بپردازد.

درباره دبیر مجموعه

سهند الهامی خراسانی متولد ۱۳۶۹ در مشهد است. او فارغ‌التحصیل کارشناسی زبان و ادبیات انگلیسی و دکترای زبان‌شناسی همگانی و برگزیده بنیاد نخبگان است. الهامی علاوه بر زبان انگلیسی، با زبان‌های فرانسوی و ایتالیایی نیز آشنایی دارد. مدرس زبان انگلیسی است؛ به جز مقالات علمی، چند کتاب مرتبط با زبان‌شناسی و چند کتاب مرتبط با انقلاب فرانسه، نمایشنامه بروننه، نمایشنامه نسل‌ها، نمایشنامه تصاحب؛ رمان دریای پهناور سارگاسو و تحلیلی بر مرگ مؤلف رولان بارت را ترجمه کرده و سابقه همکاری با نشریه جهان سینما و خوانندگی باس در گروه کر را نیز دارد.

کتابخانه مکت: آثار بزرگ برای تفکر انتقادی

۳

تحلیلی بر ژنِ خودخواه ریچارد داوکینز

دکتر نیکولا دیویس

ترجمه سارا سلیمانی

دبیر مجموعه: دکتر سهند الهامی

دیویس، نیکولا، Davis, Nicola

عنوان و نام پدیدآور: تحلیلی بر ژن خودخواه ریچارد داوکینز/نیکولا دیویس؛ دبیر مجموعه: سهند الهامی؛ ترجمه سارا سلیمانی، ویراستار مهدی سجودی مقدم.

تهران: مهراندیش، ۱۴۰۴.

۱۰۴ ص.

۹۷۸-۶۲۲-۸۱۵۸-۵۶-۳

QH ۴۳۷

۵۷۶/۵

۱۰۲۱۵۵۰۴

در این کتاب از «نشانه درنگ» که با علامت «!» مشخص می‌شود، استفاده شده است. «نشانه درنگ» نویسه مناسبی است که به جای ویرگول ناجا می‌نشیند و بسیاری از دشواری‌های خواندن درست متن فارسی را نیز برطرف می‌کند

تحلیلی بر ژن خودخواه ریچارد داوکینز

(کتابخانه مکت: آثار بزرگ برای تفکر انتقادی-۳)

- دکتر نیکولا دیویس
- ترجمه سارا سلیمانی
- دبیر مجموعه: دکتر سهند الهامی
- ویراستار: مهدی سجودی مقدم
- گرافیکست: پیمان صفائی تهرانی
- آماده‌سازی و نظارت فنی: مهراندیش
- چاپ اول: تهران، ۱۴۰۴. چاپ: قشقایی ۵۰۰ نسخه
- شماره نشر: ۴۱۷. شابک: ۳-۵۶-۸۱۵۸-۶۲۲-۹۷۸
- قیمت: تومان

هرگونه خلاصه‌نویسی، تکثیر و یا تولید مجدد این کتاب، به‌صورت کامل و یا بخشی از آن، اعم از چاپ، کپی، فایل صوتی یا الکترونیکی بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع و موجب پیگرد قانونی است

انتشارات مهراندیش

خیابان فلسطین شمالی، بعد از خیابان بزرگمهر، نرسیده به خیابان انقلاب،

کدپستی: ۱۴۱۶۹۳۴۱۱۳

همراه: ۰۹۱۲ ۵۵۹ ۱۶۰۲

بن بست نیلوفر، شماره ۱، واحد یک.

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۸۹۳۶۵

www.mehrandishbooks.com

www.mehrandishbook.com

mehrandish@gmail.com

f mehrandishnashr

ig mehrandishbooks

@mehrandishbooks

«مِکت برای نخستین بار ابزاری شگفت‌انگیز را به‌منظور یادگیری و پژوهش میان‌رشته‌ای ارائه می‌دهد. این مجموعه بر آثاری متمرکز است که حوزه‌های مطالعاتی خود را متحول کرده‌اند و رویکرد دقیق آن، با بهره‌گیری از برجسته‌ترین متخصصان و مؤسسات آموزشی جهان، امکان دسترسی به آموزش در سطح جهانی را برای همه فراهم می‌کند.»

آندریاس شلاشر

مدیر بخش آموزش و مهارت‌های سازمان همکاری و توسعه اقتصادی

«مِکت با برخی چالش‌های عمده در آموزش دانشگاهی دست و پنجه نرم می‌کند ... این مجموعه تیمی قوی متشکل از دانشگاهیان فعال را جمع کرده است تا مطالب آموزشی نوآورانه‌ای تولید کنند که از نظر دامنه رویکردشان بی‌سابقه هستند.»

پروفسور لُرد بروئرز

نایب‌رئیس سابق دانشگاه کمبریج

«چشم‌انداز مِکت فوق‌العاده هیجان‌انگیز است. این مجموعه بر روش‌های جدید یادگیری متمرکز دارد که متون دوران‌ساز را تحلیل و تشریح می‌کنند، متونی که عمیقاً بر تفکر جهانی و در نتیجه 'توسعه اجتماعی و اقتصادی تأثیر

گذاشته‌اند. این مجموعه نوعی تفکر انتقادی را ترویج می‌کند که برای هر جامعه و اقتصادی ضروری است. این روش آموزشی آینده است.»

جناب چارلز کلارک

وزیر سابق آموزش و پرورش بریتانیا

«تحلیل‌های مکتب دسترسی فوری به گفت‌وگوهای انتقادی پیرامون کتاب‌هایی که رشته‌های مربوطه خود را شکل داده‌اند فراهم می‌آورد و این امر آن‌ها را به منبعی ارزشمند برای تمام کسانی، از جمله دانشجویان و معلمان، تبدیل می‌کند که در حوزه‌های مرتبط فعالیت می‌کنند.»

پروفسور ویلیام ترونزو

دانشگاه کالیفرنیا در سن دیگو

این کتاب ترجمه‌ای است از:

Nicola Davis. Routledge. *An Analysis of Richard Dawkins's*

The Selfish Gene. Macat Library. Routledge. 2017

فهرست

- یادداشت دبیر مجموعه ۱۱
- بخش ۱: تأثیرپذیری‌ها
- گفتار ۱: مؤلف و بستر تاریخی ۱۷
- گفتار ۲: بستر دانشگاهی ۲۳
- گفتار ۳: مسئله ۲۹
- گفتار ۴: کوشش مؤلف ۳۵

بخش ۲: آرا

- گفتار ۵: آراء اصلی ۴۱
- گفتار ۶: آراء ثانویه ۴۵
- گفتار ۷: دستاورد ۴۹
- گفتار ۸: جایگاه در آثار مؤلف ۵۳

بخش ۳: تأثیرگذاری

- گفتار ۹: نخستین واکنش‌ها ۶۱
- گفتار ۱۰: تحولات بحث ۶۷
- گفتار ۱۱: تأثیرگذاری و تأثیرپذیری‌های امروز ۷۳

گفتار ۱۲: مسیر آینده ۷۷

واژه‌نامه

اصطلاحات ۸۵

فهرست انگلیسی به فارسی اصطلاحات ۹۱

اشخاصی که نامشان در متن ذکر شده ۹۳

آثار نقل شده ۹۹

یادداشت دبیر مجموعه

مجموعه «کتابخانه مکت» (Macat Library) از این جهت با عمده مجموعه‌های مشابه متفاوت است که به جای یک فرد یا مکتب، بر یک اثر دوران ساز – اعم از کتاب، مقاله، یا جستار – متمرکز است. این مجموعه سعی می‌کند آثار را از جوانب مختلف بکاود؛ برای این منظور، در کنار بررسی محتوای اثر مربوطه، عواملی که بر آن تأثیر گذاشته‌اند و تأثیراتی که خود اثر داشته است را نیز بررسی می‌کند. این کتاب‌ها را می‌توان همراه با اثر اصلی یا حتی بدون آن مطالعه کرد، گرچه روشن است که خواندن این‌ها جانشین مطالعه اثر اصلی نمی‌شود. کتاب‌ها، در واقع، منبعی آموزشی هستند با رویکردِ پروراندن تفکر انتقادی و برای تسهیل فهم آثار بزرگ و بستر و تأثیرات آن‌ها. همه کتاب‌های این مجموعه توسط دانشگاهیان برجسته نوشته شده‌اند و ساختاری یکسان دارند که از سه بخش و هر بخش از چهار گفتار تشکیل شده است.

برای ترجمه عنوان‌های این مجموعه، دو مرحله آزمون برای مترجمان طراحی شده تا ترجمه‌های نهایی حتی‌الامکان کیفیت بالایی داشته باشد. در فارسی هم مانند اصل کتاب‌ها تلاش شده ساختار یکسان آثار حفظ شود. نکته آخر اینکه در متن 'هرکجا از * استفاده شده است، توضیح موردِ مربوطه در فهرست واژه‌نامه اصطلاحات و اشخاص در پایان کتاب آمده است. فهرست آثار نقل شده نیز در انتهای کتاب موجود است.

سهند الهامی

تفکر انتقادی و ژن خودخواه

مهارت اولیه تفکر انتقادی: استدلال

مهارت ثانویه تفکر انتقادی: تفسیر

ریچارد داوکینز^۱ در کتاب ژن خودخواه^۲ نمونه‌های برجسته‌ای از مهارت‌های استدلالی و تفسیری خود را ارائه می‌دهد. این کتاب که در سال ۱۹۷۶ منتشر شد، حاصل پژوهشی دست‌اول نیست، بلکه توضیحی دقیق درباره فرگشت است که با استدلالی به نفع یک تفسیر خاص از برخی جنبه‌های فرگشت آمیخته است. از آنجاکه داوکینز بر پایه پژوهش‌های دیگران کار می‌کند و برای مخاطبان عام می‌نویسد، عناصر اصلی استدلال خوب در کتاب او نقش حیاتی دارند: ارائه استدلالی شفاف، مطرح کردن موضوعی باورپذیر، سازمان‌دهی استدلال و پشتیبانی از نتایج آن.

در این مسیر، داوکینز از مهارت حیاتی تفسیر نیز بهره می‌گیرد: درک معنای شواهد، شفاف‌سازی اصطلاحات، پرسشگری درباره تعاریف و ارائه تعاریفی واضح که بتوان بر مبنای آن‌ها استدلال کرد. قدرت استدلال و مهارت‌های تفسیری او نقش مهمی در پذیرش گسترده استدلال او درباره تفسیر ژن‌محور از انتخاب طبیعی و فرگشت داشت و باعث شد این کتاب به اثری کلاسیک و پرفروش در حوزه نگارش علمی تبدیل شود.

1. Richard Dawkins.

2. *The Selfish Gene*.

بخش ۱

تأثیر پذیری ها

گفتار ۱

مؤلف و بستر تاریخی

نکات کلیدی

- داوکینز در رشته جانورشناسی^۱ در دانشگاه آکسفورد تحصیل کرد و دیدگاه ژن محور نیکلاس تینبرگن^۲ را برگزید.
- به احتمال قوی خدانا باوری داوکینز بر دیدگاه‌های علمی او تأثیرگذار بود.
- زیست‌شناسی اجتماعی^۳ (تبیین زیستی رفتار اجتماعی) به جهت پیوند با حوزه شبه علمی بی اعتبار شده اصلاح نژاد (دیدگاهی که براساس آن می‌توان با انجام اصلاح نژاد انتخابی و عقیم‌سازی اجباری، کیفیت ژنتیکی جمعیت انسانی را بهبود بخشید) از نظر سیاسی بحث برانگیز بود.

چرا باید این متن را خواند؟

کتاب ژن خودخواه اثر ریچارد داوکینز مفاهیم مهم و اصطلاحات جدیدی را برای دانشمندان و عموم مردم به بحث فرگشت وارد کرد. داوکینز با تکیه بر تحقیقات دست اول افراد برجسته در این زمینه، زیست‌شناس فرگشتی، ویلیام

1. Zoology.

2. Nicolas Tinbergen.

3. Sociobiology.

دی. همیلتون^۱، و متخصص ژنتیک، لوئیجی آل. کاواللی-سفورزا^۲، دیدگاه فرگشتی جدید مبتنی بر ژن‌ها را پرورش داد؛ ژن‌ها توالی‌های دی‌ان‌ای هستند که ویژگی‌های ارثی منتقل شده از نسلی به نسل دیگر را تعیین می‌کنند. بیشتر دانشمندان دیگر تا آن زمان استدلال می‌کردند که ویژگی‌های فردی یا گروهی فرگشت را رقم می‌زنند. این استدلال به اصل «بقای اصلح»^۳ مشهور است؛ این اصطلاح به معنای آن است که افراد یا دسته‌هایی که بیشترین سازگاری را با دنیای پیرامون خود دارند (دوندگان سریع‌تر، آن‌ها که بهتر پنهان می‌شوند) زنده می‌مانند تا ژن‌های خود را به نسل‌های بعدی منتقل کنند. اما داوکینز باور داشت که این نظریه نمی‌تواند برخی رفتارها را توضیح دهد. برای مثال، چرا والد خود را برای نجات فرزندانش فدا می‌کند؟ استدلال او این بود که ژن‌ها، حیوان را وادار می‌کنند تا حفظ ژن را بر حفظ بقای خودش ترجیح بدهند.

«پدیده‌ای مانند کتاب ژن خودخواه داوکینز را می‌توان از بسیاری دیدگاه‌ها بررسی کرد و در زمینه‌های مختلف مدنظر قرار داد. موفقیت عمومی آن، تأثیر آن بر نسل‌های بعدی دانشجویان و محققان و نفوذ آن در زندگی فکری بسیاری از کشورها، را می‌توان به‌عنوان سرآغاز در نظر گرفت.»

آلن گرافن^۴، بخش دستاورد فکری ژن خودخواه در زیست‌شناسی فرگشتی، از کتاب ریچارد داوکینز: چگونه یک دانشمند شیوه تفکر ما را تغییر داد^۵.

1. William D. Hamilton.

2. Luigi L. Cavalli-Sforza.

3. Survival of the Fittest.

4. Alan Grafen.

5. Richard Dawkins: How a Scientist Changed the Way We Think.

زندگی مؤلف

ریچارد داوکینز در سال ۱۹۴۱ در کنیا متولد شد. پدرش اهل بریتانیا و کارمند بخش کشاورزی بود. خانواده او در سال ۱۹۴۹ به انگلستان بازگشتند و داوکینز را به مدرسه‌ای با گرایش‌های مذهبی، به نام اوندل^۱، فرستادند. در همان دوران نوجوانی، داوکینز از مسیحیت روگردانید و به فردی خداناباور تبدیل شد. او نظرش را دربارهٔ کلیسا و باور آن به جهانی که خدا آن را به‌شکلی که در کتاب پیدایش توصیف شده (خلقت‌گرایی^۲) آفریده است، تغییر داد و به موضوع فرگشت به‌عنوان توضیحی برای حیات روی زمین علاقه‌مند شد. والدین کشاورز او که معتقد بودند چیزی فراتر از جهان طبیعی وجود ندارد، به سؤالات او پاسخ‌های علمی می‌دادند.

داوکینز در کالج بالیول دانشگاه آکسفورد، در رشتهٔ جانورشناسی تحصیل کرد. او در دانشگاه به یک نوداروینیست^۳ و زیست‌شناس فرگشتی^۴ بدل شد. زیست‌شناسان فرگشتی دربارهٔ دانش زیستی و چگونگی جهش تدریجی آن در طول نسل‌ها مطالعه می‌کنند. استاد راهنمای او در آنجا، اتولوژیست^۵ برندهٔ جایزهٔ نوبل و هم‌کیش خداناباور او، نیکلاس تینبرگن بود. داوکینز در سال ۱۹۶۲ فارغ‌التحصیل شد و پس از اتمام دورهٔ دکترای خود، بین سال‌های ۱۹۶۷ تا ۱۹۶۹، برای تدریس جانورشناسی در دانشگاه برکلی به کالیفرنیا رفت. او در سال ۱۹۷۰ برای تدریس به آکسفورد بازگشت.

داوکینز اکنون به‌عنوان خداناباوری صریح شناخته می‌شود و به نظر می‌رسد که دیدگاه او دربارهٔ دین در شکل‌گیری دیدگاه‌هایش در زمینهٔ فرگشت اثرگذار بوده است. او به خداناباوری خود در کتاب ژن خودخواه که در سال ۱۹۷۶ منتشر شد، اشاره کرده است، اما در کتاب ساعت‌ساز نابینا^۶ (۱۹۸۶) و کتاب توهم خدا^۷

1. Oundle.

2. Creationism.

3. Neo-Darwinist.

4. Evolutionary Biologist.

5. Ethologist.

6. *The Blind Watchmaker*.

7. *The God Delusion*.

(۲۰۰۶) بیشتر آن را شرح داده است.

پس زمینه مؤلف

داوینز با انتشار کتاب ژن خودخواه، به بحث جنجالی که از سال گذشته میان دانشگاهیان برجسته آغاز شده بود وارد شد. این بحث در مورد زیست‌شناسی اجتماعی (مطالعه رفتار اجتماعی حیوانات) به‌ویژه در رابطه با سازگاری فرگشتی بود.

زیست‌شناس برجسته آمریکایی، ادوارد اُ. ویلسون^۱، در کتاب خود با عنوان زیست‌شناسی اجتماعی: تلفیق نوین^{۲-۳} در سال ۱۹۷۵، استدلال کرده بود که فرگشت می‌تواند رفتار اجتماعی را توضیح دهد. این نگرش منجر به جنجالی سیاسی شد.

استاد دانشگاه، الیزابت آلن^۴، کمی بعد، در همان سال مقاله‌ای را با عنوان «تقابل با زیست‌شناسی اجتماعی»^۵ منتشر کرد. او در این مقاله، با قاطعیت استدلال کرد که این دیدگاه که طبیعت، رفتار و موقعیت اجتماعی را تعیین می‌کند، بسیار خطرناک است؛ او این دیدگاه را در زمره «نظریه‌های جبرگرایانه» قرار داد. آلن نوشت که این دیدگاه به‌منزله «دلیل تراشی ژنتیکی برای رویه کنونی و امتیازات موجود برای گروه‌های خاص براساس طبقه اجتماعی، نژاد یا جنسیت» است.

او ادامه داد که نسبت دادن مشکلات اجتماعی به زیست‌شناسی، استفاده از منطقی مشابه علم اصلاح نژاد^۶ است. علم اصلاح نژاد، دیدگاه علمی بسیار بحث‌برانگیزی بود که ادعا می‌کرد از طریق اصلاح نژاد انتخابی در میان افرادی

1. Edward O. Wilson.

2. Sociobiology: The New Synthesis.

3. Edward O. Wilson, Sociobiology: The New Synthesis. (Cambridge: Belknap Press, 2000).

4. Elizabeth Allen.

5. Against Sociobiology.

6. Elizabeth Allen et al. "Against Sociobiology," The New York Review of Books, <https://www.nybooks.com/articles/archives/1975/nov/againstsociobiology/>, accessed August 12, 201.

که از «ژن‌های خوب» برخوردارند و عقیم‌سازی اجباری افرادی که به نظر می‌آید حامل «ژن‌های بد» هستند، می‌توان کیفیت ژنتیکی نژاد بشر را بهبود بخشید. ممکن است این بحث به‌طور مستقیم بر دیدگاه‌های داوکینز در ژن خودخواه تأثیر نگذاشته باشد، اما در شکل‌گیری برخی از اختلاف‌نظرهایی که دیدگاه‌های او ایجاد کرد نقش داشت. از یک‌سو، جنبش‌های سیاسی راست‌گرا از دیدگاه او مبنی بر اینکه خودخواهی^۱ رفتاری «طبیعی» است، برای توجیه اقتصاد بازار آزاد استفاده می‌کردند؛ این امر درواقع نسخهٔ اقتصادی «بقای اصلح» بود. در طرف مقابل، فیلسوفانی مانند مری میچلی^۲ قرار داشتند. میچلی استدلال کرد که داوکینز با دلیل‌تراشی بیولوژیکی، منفعت‌طلبی شخصی را به‌عنوان اساس اخلاق ما عنوان می‌کند؛ چیزی که میچلی آن را «خودخواهی اخلاقی»^۳ می‌نامد.

1. Mary Midgley.

2. Ethical Egoism.